

Schijn en werkelijkheid in Syrië

ambassadeur Van Dam

over heersende

klasse in Syrië

BOEK VAN NEDERLANDSE DIPLOMAAT IS BESTSELLER IN ARABISCHE WERELD

HET IS EEN lange man, die met grote stappen langs zijn ruim gevulde boekenkast beent, dan op de sofa gaat staan om ergens bovenuit de memoires van de vroegere minister van Buitenlandse Zaken, Chris van der Klaauw, te plukken. Van der Klaauw constateerde hoe, begin jaren tachtig, de Jordaanse kroonprins Hassan, de Libanese minister van Buitenlandse Zaken Elie Salem en ook de Syrische politici allemaal het boek van Koos van Dam over de minderheden in Syrië kenden.

'Is this the doctor Van Dam, zei mijn Syrische collega Khaddam met ongeveinsde interesse toen ik hem voorstelde', citeert Koos van Dam lacherig het boek van zijn vroegere baas. De Nederlandse minister was verbaasd en ook wel een beetje trots dat een van zijn jonge diplomaten, destijds eerste secretaris op de ambassade in Beiroet, zoveel bekendheid genoot in de Arabische wereld.

Van Dam, sinds 1991 ambassadeur in Cairo, is nog steeds een bekende naam in politieke en intellectuele kringen in het Midden-Oosten. Vooral sinds zijn studie over de dominante politieke rol van de alawitische minderheid in Syrië vorig jaar in een tot 1995 bijgewerkte Arabische editie verscheen. De oorspronkelijke versie is herschreven en er zijn vier hoofdstukken bijgekomen. Thans verschijnt de Engelse uitgave: *The Struggle for Power in Syria*.

Het boek is een standaardwerk over het voor velen zo mysterieuze en afschrikwekkende regime van president Hafez al Assad, die Syrië sinds 1970 in een ijzeren greep heeft. In het boek wordt een poging gedaan de vraag te beantwoorden waarom een regime dat een nationalistische, niet op godsdienst gegroundveste maatschappij pretendeert op te bouwen, juist gebruik maakt van religieuze, tribale en regionale sentimenten.

In Nederland stond Van Dam in 1990, destijds 'onze man' in Bagdad, enige tijd in de publieke belangstelling toen de regering van Saddam Hussein vijf maanden lang weigerde een groep Nederlanders te laten vertrekken uit Irak. Vlak voor het begin van operatie-*Desert Storm* werden de Nederlandse diplomaten uit Bagdad geëvacueerd en werd de ambassade gesloten.

De ambassadeur haalt met graagte herinneringen op aan zijn eerste bezoek aan de Arabische wereld, toen hij als negentienjarige de nacht doorbracht in 'een van die bijenkorfachtige lemen hutten' in een gehucht vlakbij de Syrische stad Aleppo. Tijdens dit eerste bezoek kwam hij al direct in aanraking met het verschijnsel dat hem later als student politicologie, als schrijver en als diplomaat intens bezig zou houden: de rol van het sektarisme in de strijd om de politieke macht. Factoren als: tot welke godsdienstige groep hoor je, bij welk stamverband en uit welke regio kom je, speelden een cruciale rol bij de opbouw van 'de nieuwe orde'.

Ironisch genoeg benadrukte de Baath-partij, die in 1963 in Syrië aan de macht was gekomen, een niet-confessionele, Arabische en socialistische

staat na te streven. De religieuze, tribale of regionale achtergrond van de burgers was, in theorie, onbelangrijk. De praktijk zag er echter anders uit.

Syrië is, in etnisch en confessioneel opzicht, een pluriforme samenleving. Meer dan 80 procent van de bevolking is Arabisch, maar er zijn ook Koerden, Armeniërs, Turkomanen en Circassiërs. Religieus gesproken is haast 70 procent van de Syriërs aanhanger van de sunnitische islam. Religieuze minderheden, zoals de druzen (3 procent), ismaëli's (1,5 procent), christenen (14 procent) en vooral alawieten (11,5 procent), de groep waartoe president Assad behoort, hebben echter onevenredig veel politieke macht.

Van Dam beschrijft hoe het komt dat leden van de alawitische sekte een steeds prominere rol gingen spelen sinds het aan de macht komen van de Baath-partij. De vooral op het platteland levende alawieten waren van oudsher sociaal achtergesteld bij de overwegend stedelijke, sunnitische meerderheid. Het was klassenstrijd in een sektarisch jasje.

Centrale figuur in zijn boek is Hafez al Assad, de luchtmacht-generaal die sinds 1970 alleenheerser is in Syrië. 'Assad is', zegt Van Dam, 'altijd een overtuigd Baathist gebleven, een idealist, maar hij is ook realist.'

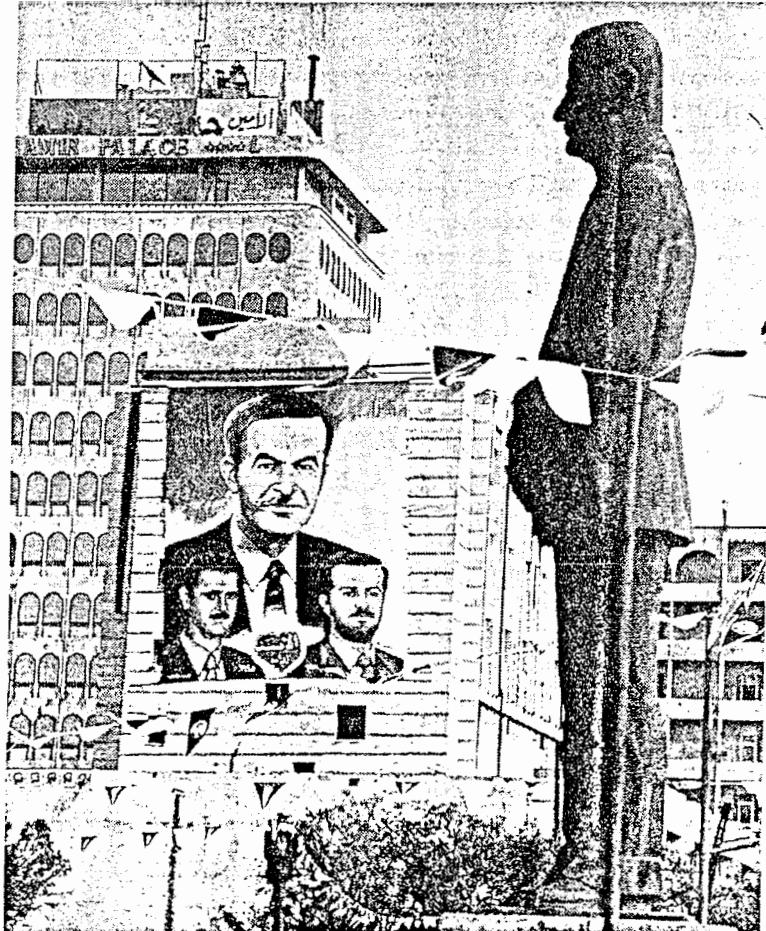
'Assad heeft, samen met een aantal anderen die inmiddels zijn uitgeschakeld, bepaalde middelen moeten gebruiken om de macht te krijgen en te handhaven. De Baath-partij streeft een seculiere staat na. Maar dan moet je wel het machtsinstrument hebben om dat ideaal in een minder ontwikkelde maatschappij zoals Syrië te realiseren. Om de macht te grijpen moet je van dezelfde factoren gebruik maken die je wilt uitsluiten, namelijk sektarisme, tribalisme en regionalisme.'

In 1970, het jaar dat Assad aan de macht kwam, vertoefde Van Dam een jaar in Syrië om onderzoek te doen naar de politieke machtsstrijd. In 1977 promoveerde hij in Amsterdam en zijn proefschrift vormde de basis voor een verkorte, Engelstalige versie die in boekvorm uitkwam in Londen.

Die Engelse editie was snel uitverkocht. In Libanon was het een bestseller. Stapels exemplaren lagen naast de kassa in de boekwinkels van Beiroet, alsof het een literaire hit was. In 1981 verscheen een, eveneens snel uitverkochte, tweede druk. Deze tweede Engelse editie gaf veel nieuwe informatie over de toen hevig woedende machtsstrijd tussen de fundamentalistische moslim-broeders en het Syrische regime.

Reden van het succes was wellicht dat de studie over een onderwerp gaat waarop een taboe rust. 'Iedereen weet dat leden van de alawitische sekte onevenredig zijn vertegenwoordigd in het regime, maar je mag er niet over praten. De officiële doctrine van de Baath bepaalt immers dat het niet uitmaakt of je sunniet, druis, christen of alawiet bent.'

Het alawitische geloof zelf, waarover veel misverstanden bestaan, is sinds enkele jaren wel uit de taboesfeer gehaald.

Een muurschildering in Aleppo van president Hafez al Assad met zijn beide zoons Basal, twee jaar geleden overleden, en (links) Bashar.

FOTO NIKOLAOS VAN DAM

Er verschijnen nu regelmatig boeken in-Syrië die vooral tot strekking hebben dat alawieten niet de ketters zijn waar sunnitische moslims hen voor houden. De alawitische religie is een alleen in Syrië en Libanon voorkomende variant van de shi'itische islam.

Van Dams studie gaat echter niet over geloofszaken, maar over politiek. 'Ik maak een onderscheid tussen religie en sektarisme. Religie is niet zo belangrijk, daar gaat het in wezen helemaal niet om. Religie wordt gebruikt in bepaalde conflicten. Maar het gaat om de sociale structuur. Sociale groepen waarop bepaalde etiketten worden geplakt.'

'Een onderwerp dat taboe is, trekt je extra aan', zegt Van Dam als hem wordt gevraagd waarom hij zich juist op de rol van minderheden richtte. 'Op het ogenblik is het algemeen bekend dat alawieten een grote rol spelen binnen het Syrische regime. Maar in de jaren zeventig was het niet zo bekend, laat staan dat het was aangetoond.'

'Als iemand over de politieke invloed van de alawieten begint, kun je als Syriër beter weglopen. Vooral als je elkaar niet kent. Je kunt er altijd op worden aangesproken. Zo van: je was erbij en je hebt het niet gemeld aan de politie. Het is nog altijd een verboden onderwerp.'

Van Dam kwam, toen hij in 1970 in Syrië was om onderzoek te doen, ook

in contact met lieden van het regime.

'Het regime ontkent eenvoudig dat het sektarisme een rol speelt in de politieke machtsstrijd. Met dat soort gesprekken schiet je dus niet zoveel op. Ik heb een keer een gesprek gehad met een lid van de leiding van de Baathpartij. Na een paar vragen zei hij: o, dit is een interview, u moet uw vragen eerst op schrift stellen. Dat heb ik keurig gedaan om daarna nooit enig antwoord te ontvangen.

'Later heb ik wel het verwijt gehad dat ik nooit de mening van het regime heb gevraagd. Ik ken het officiële verhaal natuurlijk, want daar word je voortdurend mee geconfronteerd in veel publikaties en in de Syrische media. Gesprekken met officials lopen meestal snel dood.

'Op de dingen die ik *toen* vroeg, krijg ik *nu* antwoord in de memoires van de minister van Defensie Mustafa Tlass. De machtsstrijd die toen woedde, is nu beslecht. Degenen die nog aan de macht zijn, kunnen zich nu permitteren om bepaalde dingen op te schrijven en te publiceren.

'Hun opponenten zijn inmiddels overleden, in de gevangenis gezet of durven niets meer te zeggen. Die zijn niet in de gelegenheid te publiceren. De bronnen over sektarisme, tribalisme en regionalisme zijn heel schaars. Maar weinigen hebben de moed gehad over deze onder-

werpen te schrijven. Sommige publicisten werden gekidnapt en gevangen gezet. Bij mijn weten zit nog één schrijver vast: Khalil Mustafa, een Syrische inlichtingsofficier die eigenlijk Khalil Barayiz heet. Hij werd in 1971 ontvoerd in Libanon en toen naar Syrië overgebracht. Hij kreeg een gevangenisstraf van vijftien jaar naar aanleiding van zijn publikaties. In 1986 had hij moeten worden vrijgelaten, maar hij zit nog steeds. Ook bij de laatste amnestie is hij niet vrijgelaten.

'Je hebt ook lieden, zoals generaal Mohammed Omran, die zijn vermoord. Omran, een prominente Baathist die uit de gratie viel en in ballingschap leefde in Libanon, had een wat theoretisch politiek boek geschreven en wilde zijn memoires publiceren. Die kans kreeg hij niet. Dat geeft aan hoe taboe de geschiedschrijving over de interne machtsverhoudingen van Syrië is.'

Het machtsapparaat heeft zich in de loop van de tijd in Syrië steeds verder versmald. Na de revolutie van 1963 verloren de sunnieten, die tot dan toe politiek en leger hadden gedomineerd, hun vroegere sleutelposities ten gunste van leden van religieuze minderheden. Daarna dolven de druzen het onderspit tegen de alawieten.

Eind jaren zestig culmineerde de machtsstrijd tussen de alawieten onderling in de staatsgreep van 1970, waarbij Hafez al Assad het pleit won van de aanhangers van de radicalere Salah Jadid. De laatste 25 jaar is de macht in handen gebleven van dezelfde kleine groep rond Assad.

Ook in de toekomst zal de strijd om de macht waarschijnlijk sektarisch gekleurd zijn, meent Van Dam. Hoewel de jonge elite beter opgeleid is en vaak in het geheel niet godsdienstig, worden ze wel *beschouwd* als alawiet, druis, christen of sunniet.

'Dat is een van de basispunten van mijn boek. Je kunt er zelf totaal geen waarde aan hechten dat je alawiet bent. Zoals de zonen van Assad, Basel en Bashar, die in Damascus zijn opgevoed, zich misschien helemaal geen alawiet voelden. Maar een groot gedeelte van de Syrische bevolking ziet hen wel als zodanig.'

Basel, die twee jaar geleden bij een auto-ongeluk om het leven kwam, werd begraven in Qardaha, de alawitische geboorteplaats van zijn vader. 'Dat is toch eigenlijk heel opmerkelijk. Basel had daar nooit gewoond, hij was Damascen, maar volgens de traditie hoort hij dáár thuis.'

'Bashar heeft formeel geen politieke taken, hij heeft alleen een militaire functie binnen de presidentiële garde. Toch mag hij, op zijn jonge leeftijd, de corruptie bestrijden en gaat hij bijvoorbeeld bij de president van Libanon op bezoek. Iedereen weet dat hij die positie alleen heeft omdat hij de zoon is van de president. De mensen die worden onderdrukt in Syrië, voelen dat ze worden overheerst door een alawitische elite. Dat is een sociale realiteit.'

In economische zin is de samenstelling van de heersende klasse wel verbreed. Er is, volgens Van Dam, een 'pseudo-deling van de macht'. De over-

wegend alawitische politieke en militaire elite heeft een alliantie gesloten met de sunnitische bourgeoisie.

'Allerlei sociale en economische ontwikkelingen worden gedoogd of mischien zelfs aangemoedigd. Het onderwijs is verbeterd. De regio's, ook de niet-alawitische, worden nu ontwikkeld. Maar de macht blijft in handen van een kleine groep, die allerlei privileges geniet.'

Dat een politicologische studie heel wat stof kan doen opwaaien in de Arabische wereld, waar censuur troef is, bewijst Van Dams boek. In Egypte, Jordanië en in de in Europa verschijnende Arabische kranten verschenen lovende kritieken. Het boek kwam vorig jaar zelfs terecht in de Top-10 van de krant *al Shark al-Awsat*. In de pro-Syrische bladen in Libanon verschenen felle kritieken.

Er werden de afgelopen jaren zes Arabische piratenvertalingen gemaakt. Vanuit de hoek van de islamitische oppositie werd het boek 'heel ongenueanceerd' vertaald. Ook de ambassade van een, niet nader genoemd, Arabisch land in Damascus liet Van Dams studie vertalen.

In Syrië circuleren twee vertalingen van het uiteraard streng verboden boek: één editie die vermoedelijk is bestemd voor 'intern gebruik' in hoge regeringskringen, en een verkorte versie voor de partijkaders van de Baath-partij.

Er verschenen verder een vertaling in Irak en een clandestien uitgegeven editie door de linkse oppositie in Syrië. Roofdrukken van de Engelse uitgave deden ook de ronde in Damascus en elders in de Arabische wereld.

'Toen ik in Egypte ambassadeur werd, dacht ik: dit is een goede gelegenheid om mijn boek bij te werken. Je kunt in Egypte vrij publiceren en ik heb er toen, in het Arabisch, een paar hoofdstukken bijgeschreven om de politieke ontwikkelingen in Syrië tot 1995 af te dekken.'

'Toch had ik problemen het boek uitgegeven te krijgen. Veel uitgeverijen in de Arabische wereld waren bang eraan te beginnen, hoewel ze soms heel enthousiast waren. Ook in Londen gevestigde Libanese uitgeverij durfden niet. Uiteindelijk ben ik bij Madbouli terechtgekomen, een bekende uitgever in Caïro, die het graag in zijn fonds wilde hebben. De Arabische editie, die begin 1995 verscheen, was binnen een paar maanden uitverkocht.'

De schrijver straalt. 'Er was veel belangstelling voor. Mensen uit Syrië en Libanon namen stapeltjes mee vanuit Caïro naar huis, hoewel het boek daar niet toegestaan is. Het Syrische regime is de grootste afzonderlijke afnemer en distribueert het door het regime verboden boek op grote schaal in de eigen gelederen.'

Jan Keulen

Nikolaos van Dam: *The Struggle for Power in Syria*.

Tauris, import Novelty; f 40,80.
ISBN 1 86064 024 9.